

NACHT OP DE RIVIER

Peter Handke

Nacht op de rivier

Een vertelling

Vertaald uit het Duits
door Gerrit Bussink

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze vertaling kwam mede tot stand dankzij
ondersteuning van het Goethe-Institut

Eerste druk 2013
Tweede druk 2019

Oorspronkelijke titel *Die morawische Nacht*
© 2008 Peter Handke / Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main
© 2013 Nederlandse vertaling Gerrit Bussink /
Uitgeverij Wereldbibliotheek
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Nico Richter
NUR 302
ISBN 978 90 284 2509 5
E-BOEK 978 90 284 4050 0
www.wereldbibliotheek.nl

Elk land heeft zijn eigen Samarkand en zijn eigen Numantia. Die nacht lagen de beide plaatsen hier bij ons, hier aan de Morava. Numantia, op de Iberische hoogvlakte, was ooit het laatste toevluchtsoord en bolwerk tegen het Romeinse Rijk. Samarkand, wat ook de historische betekenis ervan was, werd en is legendarisch en zal, los van de geschiedenis, legendarisch blijven. Op de Morava werd de rol van toevluchtsoord vervuld door een op het oog nogal kleine boot, die zichzelf als 'hotel' betitelde, maar al geruime tijd voornamelijk dienstdeed als woning van de schrijver, de voormalige schrijver. Het opschrift HOTEL was niet meer dan camouflage. Wie voor de komende nacht een kamer, een hut wilde, kreeg in de regel te horen: 'Vol'. De belangstelling was echter vrijwel nihil, en dat niet alleen omdat de boot telkens voor anker ging op een plek waar geen normale weg naartoe liep. Als er al eens iemand kwam, dan hoogstens omdat hij werd aangetrokken door de naam van het 'hotel', die tot ver in de duistere oeverlanden van de rivier straalde: MORAVISCHE NACHT.

De boot lag niet voor anker, maar was met touwen slordig aan bomen of elektriciteitsmasten vastgelegd, en wel zo dat ze makkelijk en vlug losgemaakt konden worden – om te kunnen vluchten of om van het ene moment op het andere verder te varen of te keren, stroomopwaarts of stroomafwaarts. (Als gevolg van de jarenlange oorlog was de Morava dichtgeslibd met zand en modder, maar in die tijd was de rivier over grote afstanden – tot aan de brongebieden van de Zuidelijke en Westelijke Morava – weer beperkt bevaarbaar dankzij een vrijwel alles genezende economie,

die zelfs de grenzen overwon van ons tot Europees zorgenkindje vervallen land.)

In de nacht dat we naar de boot werden geroepen, had hij aangelegd tussen het dorp Porodin en de stad Velika Plana. Velika Plana ligt weliswaar dicht bij de rivier, maar de roep kwam van de oever bij Porodin, van een plek op grote afstand van de brug die de beide plaatsen met elkaar verbindt, en zo zigzagde ieder voor zich, nu eens links-, dan weer rechtsaf slaand, over de van veld tot veld van richting veranderende landbouwweggetjes. Omdat we op dat moment, verspreid over de boerderijen, allemaal in Porodin of een van de naburige dorpen verbleven, vormden wij, vroegere vrienden, metgezellen, verre burens, medespelers van de schrijver – waarbij ieder van ons telkens voor één etappe zijn reisgenoot was geweest – al gauw een soort stoet van auto's, fietsen, tractoren en deze of gene voetganger, die dwars over de akkers even vlug opschoot als de anderen met hun voertuigen over de hobbelige weggetjes, die zich steeds weer van het doel verwijderden en dan ergens doodliepen. En hoewel het maar een steenworp naar de oplichtende letters van de MORAVISCHE NACHT leek, moesten natuurlijk ook de voetgangers af en toe opeens afbuigen voor een diep door het land snijdend kanaal en meteen daarna nog een keer voor een ondoordringbare wilde haag.

Waarom had onze schipper juist in de buurt van Porodin domicilie gekozen? We konden er slechts naar gissen; sommigen dachten dat het kwam door het op de hele Balkan bekende verhaal van tussen de oorlogen – als het daar geen oorlog was, was het altijd 'tussen de oorlogen' – dat een dorpsgenoot in het gemeentegebied een marskramer had vermoord, waarna het hele dorp elk jaar op die dag boete deed. Anderen dachten dat hij eerder vanwege de Morava was verhuisd. Hij wilde naar de rivier kunnen kijken, vooral naar de glanzende bochten, de ene stroomopwaarts, de andere vlakbij stroomafwaarts. Weer anderen vermoedden dat het in de eerste plaats was vanwege de vele tweesprongen en kruisingen in het grote dorp, waar hij zomaar wat op het terras

van een Balkanees hoekcafé wilde zitten met in de verte de tegen de helling op grazende schapen en voor zich de aartstroebele wijn.

Het was nog lang geen middernacht. Als op afspraak waren we vroeg naar bed gegaan en toen de roep weerklonk, hadden we al diep geslapen. Toch waren we meteen klaarwakker. Geen moment van slaapdrunkenheid of wankeling. We waren op verschillende manieren gewekt, de meesten door de mobiele telefoon. Maar er waren er ook een paar bij wie een bode op de poort had geklopt of een keitje tegen het raam had gegooid – één keer zacht kloppen en één steentje waren voldoende geweest. Iemand die zich bij de stoet aansloot vertelde dat hij op zijn bed in Porodin, met de gordijnen wijd open, uit zijn slaap was gerukt door de bijna gebiedend stralende letters in de verre uiterwaarden van de Morava. Waarna de volgende die zich aansloot liet weten dat hij was opgeschrikt door een signaal, dat eerder van een schip afkomstig leek dan van een woonboot. Opgeschrikt? Misschien. Maar het was geen gewone schrik geweest. En hoe dan ook was er geen woord aan te pas gekomen. En hoe dan ook had ieder van ons het gevoel gehad dat hij door de roep bij zijn kraag werd gegrepen, onzacht en zacht tegelijk. De telefoons waren maar even overgegaan. En die ene die, alert zoals je bent wanneer je uit een diepe slaap komt, al een fractie van een seconde eerder opnam, hoorde alleen een lach, een heel korte, nauwelijks waarneembare lach, op de drempel tussen waken en slapen, maar daarom des te duidelijker, en dat wilde – zonder woorden – zeggen: ‘Opstaan!’ Het was een melodieuze lach, niet de lach van onze vriend van de boot, maar duidelijk die van een vrouw, wat de daarnet gewekte echter niet verbaasde. Op dat moment verbaasde niets hem, en dat gold ook nog toen hij onderweg was over de velden en het braakland – ondanks de vruchtbare rivierklei en de grenzeloos florerende nieuwe economie kwam er steeds meer land braak te liggen – en tot hij de MORAVISCH NACHT had bereikt. Er was absoluut niets wat ons op het moment van ontwaken lang voor middernacht nog verbaasde. Dat gold ook voor het uur daarna, toen we overal overheen hompelden

en strompelden: geen moment van verbazing. Het overheersende gevoel was er een van grote frisheid, die zowel van de nachtelijke buitenlucht als diep uit ons binnenste kwam; een allesomvattende frisheid.

De eersten die de boot bereikten waren de voetgangers. Wie met een voertuig kwam, had dat – zelfs als het om een fiets ging – ver voor de oever van de Morava moeten laten staan; door de toenemende onbegaanbaarheid, door steeds meer sloten en geulen en dikke doornige barrières was er geen doorkomen meer aan. De aan de duisternis gewende wandelaars hadden weinig moeite met de door- en overgangen, terwijl zij die met een voertuig kwamen na het uitdoen van de lichten en het doven van de fietslampen nog een tijdje nachtblind hun weg zochten. Zo verteld, lijkt het een hele groep geweest te zijn, heel veel mensen, een echte stoet. Maar de schijn bedroeg: het leek maar zo in het nachtelijke rivierlandschap. We waren met niet meer dan zes of zeven man, min of meer overeenkomstig het aantal uren, episodisch, hoofdstukken van de nacht tot het aanbreken van de ochtend. Het jaargetijde: niet lang na het begin van de lente. De datum: niet lang voor het orthodoxe paasfeest, dat in dat jaar, anders dan vroeger, naar hetzelfde tijdstip was verplaatst als het in de rest van Europa gebruikelijke paasfeest, en daar wilde men ook in de toekomst aan vasthouden. Maanstand: nieuwe maan. Wind: lichte nachtbries, in de buurt van de rivier iets krachtiger. Wolkenvelden langzaam van west naar oost drijvend. Eerste zomerse sterrenbeelden, die ons aan het eind van de nacht gedurende een klein uur toch nog een blik gunden op Orion en enkele andere laatste winterse sterrenbeelden.

Anders dan sommigen misschien hadden verwacht, was de voormalige schrijver op zijn woon- en vluchtboot alleen toen hij ons ontving. Ook bleek hij, anders dan menigeen had verwacht of gevreesd, in goede gezondheid te verkeren, zoals men vroeger gezegd zou hebben; niet bepaald springlevend, maar toch stevig op zijn benen staand (terwijl hij in de tijd van zijn schrijverschap

voortdurend stond te trappelen – een voor hem destijds typische houding – wat echter ‘niets wilde zeggen, want in ons dorp stond altijd iedereen te trappelen, van kindsbeen af’); heel stil stond hij daar, vooral als je bedenkt wat deze en gene van de geroepenen ter ore was gekomen over zijn rondreis, *daura*, deels ook vlucht, deels ook verkenningreis, deels ook dodenrit, deels ook dollemanstocht door zijn vaderland Europa.

Het feit dat de gastheer zich absoluut niet op de komst van zijn gasten leek te verheugen, bevestigde wel de algemene verwachting. Uit de mond van het silhouet boven aan de reling onder het toch zo uitnodigend stralende MORAVISCHE NACHT kwam geen woord van welkom. Er was zelfs geen suggestie van een gebaar te zien waarmee ons intussen voltallig op de ruige oever verzamelde groepje werd uitgenodigd om aan boord te komen. Weliswaar lag er over de rand van de boot een soort plank, die hem toch nog een beetje met het vasteland verbond, maar die plank was zo smal en bovendien zo steil dat we op handen en voeten over een soort kippenladder naar boven moesten klauteren, achter elkaar, terwijl de plank heen en weer schoof en we steeds weer omlaag gleden; en uiteraard stak hij ook geen hand uit om iemand aan boord te trekken, laat staan hem welkom te heten. Opmerkelijk was misschien ook dat hij ons in het begin zelfs een hele tijd op de boot alleen liet en pas later naar ons toe kwam. Wie weet waar hij intussen had gezeten.

Hij had ons laten roepen, maar nu was het alsof we hem stoorden. Niet alleen leek hij zich niet op onze komst te verheugen, hij wilde ons niet zien. Hij was tegen onze komst. We waren niet gewenst; indringers, rivierpiraten. Weliswaar hadden we dat verwacht – we waren al een beetje gewend aan de kennelijk ontbrekende gastvrijheid, die in zo’n schrill contrast stond met de oude tradities van de Balkan – maar toch stuitte het ons die nacht tegen de borst, temeer omdat hij ons – dat waren na een lang, stug stilzwijgen zijn eerste woorden – een verwijt maakte over onze ‘serviele stiptheid’, onze ‘voorspelbaarheid’. En meteen daarna doofde hij de stralende

naam van het schip, zodat we een tijdje in het volslagen duister op de boot stonden. Ook de Balkanmuziek verstomde, die in elk geval voor sommigen van ons – dat was waar – mede een reden was geweest om naar de boot te komen. In plaats daarvan hoorden we alleen nog het oorverdovende kikkerconcert in de struiken op de oever van de Morava dat de hele nacht zou voortduren, en als enig ander geluid de herrie van de vrachtauto's op de snelweg bij Velika Plana, die eveneens de hele nacht niet verminderde: het internationale vrachtverkeer, niet alleen van en naar Turkije, maar tussen de continenten, raasde intussen immers zonder ook maar één seconde onderbreking voort.

Eenmaal aan de duisternis gewend, ontdekten sommigen nog iets onverwachts aan de eigenaar van de woonboot: hij wiegde met zijn hoofd op het gekwaak van de myriaden kikkers en begeleidde het verre geraas en geronk van de vrachtwagens met een naar een melodie zoekend geneurie. Dat was nieuw, want we kenden niemand die gevoeliger was voor geluiden dan hij. Had het plotselinge, al was het nog zo zachte suizen van de wind tot voor kort niet volstaan om hem in elkaar te doen krimpen alsof hij oog in oog stond met een vijand? En was het een grap dat hij maar bleef herhalen dat hij mede vanwege een steeds sterkere weerzin tegen elk soort geluid was gestopt met schrijven? Mettertijd had hij elk geluid als lawaai ervaren, als agressief kabaal. Zelfs muziek? Ook muziek, juist muziek, van Claudio Monteverdi evengoed als van Franz Schubert. En na het suizen van de wind en het ruisen van de bladeren – geluiden die hij ooit het aangenaamst had gevonden, maar die hem ook steeds weer 'met een onbestemde liefde' vervulden – was ten slotte nog een op de twee andere lijkend geluid hem gaan tegenstaan: het even ritmische als melodieuze krassen van zijn potlood in de stilte. Kon zijn kennelijk veranderde houding ten opzichte van de wereld van de geluiden het resultaat zijn van zijn deelname aan het internationale congres over *De akoestiek van de stilte en de akoestiek van het geluid* – een van de etappes van zijn rondreis, zoals iemand wist die hem had vergezeld?

Ons 's nachts naar de boot geroepen gezelschap bestond uitsluitend uit mannen, die hij daarna, ook nu weer zoals verwacht, opdroeg hun schoenen uit te trekken, zoals dat gebruikelijk was als je aan boord ging van een oceaanjacht. Maar ook als er een vrouw bij was geweest, wie dan ook, zou hij niet gearzeld hebben hetzelfde bevel te geven. Hij sprak met een opmerkelijk zachte stem, op een andere manier zacht dan anders. Wij waren weliswaar sinds lang zijn vertrouwelingen, maar toch begreep niet iedereen meteen dat hij ons daarmee tot een even gedempte manier van praten wilde bewegen. Hij moest ons nadrukkelijk toefluisteren: 'Zachtjes! Zachtjes!' Op dat moment werd het iedereen duidelijk dat het verplichte vermijden van hard stemgeluid die nacht niet een tic van de gastheer of een onderdeel van een of andere etiquette was, maar veeleer voortvloeide uit een gevaar. In één klap wisten we allemaal dat er gevaar dreigde, al wisten we niet welk gevaar precies. Plotseling voelden we het gevaar 'gevaar'. Daarop begonnen we niet net als hij te fluisteren, nee, we verstomden. Van het ene moment op het andere zwegen we als het graf. En in die stilte begrepen we ook dat het afbreken van de muziek kort daarvoor – net als het doven van de MORAVISCHE NACHT – een speciale bedoeling had gehad; beide wezen op gevaar. Roerloos bleven we staan op het stukje dek voor de deur die toegang gaf tot de zogenaamde 'ontvangstruimte' met aan de ene kant daarvan de 'eetzaal' of het 'restaurant' en aan de andere kant het gastenverblijf of de hotelkamers, die in werkelijkheid, net als het 'restaurant', door de eigenaar van de boot werden gebruikt als woon-, slaap- en uitkijkplaats.

Wat we vervolgens roken, was echter niet het gevaar. Het was de geur van de Morava, zoals de rivier in onze verbeelding in de aprilnachten, tijdens het smelten van de sneeuw in de bergen ten zuiden en ten westen van zijn bronnen al millennia lang had geroken; die geur – opnieuw in onze verbeelding – was in elk geval iets wat hier in al die tijd nooit was veranderd – hoogstens was er een vleug van iets anders bij gekomen: van het diep onder water wegroestende ijzer van alle stroomopwaarts verwoeste bruggen

(natuurlijk waren die allang herbouwd en waren er talloze nieuwe, ook voor hogesnelheidstreinen geschikte bij gekomen)?, van de permanent opzwellende lijven van de myriaden kikkers in het oeverriet? Waarschijnlijk van de kikkers: droegen wij op den duur niet allemaal die geur in ons die zelfs één enkele door mij gevangen kikker van zijn wratachtige huid op mijn handen kon afscheiden?

Onverwacht – of ook niet – was daarna het omarmd-worden door de eigenaar van de boot. Een voor een werden we omarmd, zwigend, stevig, langdurig, we zoenden elkaars wangen, telkens de obligate drie zoenen, hoe kon het ook anders. En hij hield de deur van de roef voor ons open alsof hij de portier was; hetzelfde gebeurde bij de salon of eetzaal, hij deed alsof hij de gerant was. De salon werd verwarmd door een forse open haard, zeer welkom in deze aprilnacht op de rivier. Verbazingwekkend, zo'n vuur op een boot, maar, zoals gezegd, wij verbaasden ons niet alleen die nacht, maar al heel lang bijna nergens meer over, vooral niet over dingen die met onze verre buurman te maken hadden. Dat vuur, nu eens hoog oplaaierend, dan weer smeulend, vormde de komende uren de enige verlichting. En dat was ook voldoende; bovendien konden we zo door de rondom van glas voorziene salon naar buiten kijken, aan de ene kant naar de Morava en aan de andere kant naar de beboste uiterwaarden. Dat we binnen naar veel dingen moesten gissen, stoorde waarschijnlijk niemand; en ook niet wat er die nacht verder nog gebeurde – integendeel misschien.

We konden bijvoorbeeld slechts gissen naar het gezicht en de gedaante van de vrouw die zich later opeens bij de groep voegde. Nadat de gasten, alleen gelaten door de eigenaar, besluiteloos en vooral zonder iets te eten of te drinken, in de salon hadden gestaan, glipte ze van het onbebouwde deel van het dek naar binnen. De tafeltjes leken weliswaar gedekt, maar – of vergisten we ons? – elk tafeltje slechts voor één persoon. Groep of geen groep, niets wees op een grote tafel. Elke eenpersoonstafel stond op een flinke afstand van de volgende en vormde ten opzichte

van dit tafeltje en ook ten opzichte van alle andere een hoek die elke groepsvorming bij voorbaat niet alleen bemoeilijkte, maar zeg maar gerust zo goed als onmogelijk maakte. Natuurlijk hadden we de tafeltjes gewoon tot één grote tafel bij elkaar kunnen schuiven, in welke vorm dan ook, als lange rechte tafel, als een diagonaal, als de pees van een boog, als een halve cirkel, als een L. Maar we kenden de gastheer en zijn manie te goed om te weten dat hij thuis niet toestond dat iemand ook maar iets verschoof: als iemand een van zijn spullen, of het nu een boek was of een stuk steen, minder dan 'een halve duim' (hij drukte zich bij voorkeur in zulke maten uit) zou hebben verplaatst of er een kleine draai aan zou hebben gegeven – nergens was trouwens aan te zien dat dat 'zijn plaats' was – dan had dat onvermijdelijk een verbale afstraffing tot gevolg gehad, vergeleken waarmee op-de-vingers-getikt-worden een bijna milde aanraking geweest zou zijn.

De vrouw bracht de gasten een voor een naar de verschillende tafeltjes, waar ze vervolgens met hun rug naar elkaar toe, of tenminste half van elkaar afgewend, in een patroon zaten – aanvanke-lijk hadden ze in elk geval dat vreemde gevoel – van blootgesteld- en uiteengerukt-zijn. Dat gevoel was door de zorgzaamheid van de onbekende vrouw evenwel niet van lange duur. Terwijl ze in het vage licht tussen de tafeltjes haar cirkels, spiralen en ellipsen beschreef, was het op een andere manier nog veel gelukzaliger door de suggestie van haar schoonheid. We waren immers allang elke vorm van bediend worden ontwend en ook niet meer van zins dat nog eens te laten gebeuren. Niemand toelaten, voor ons-zelf zorgen! Maar bediend worden door zo'n schoonheid, of door welke schoonheid dan ook, daar schepten we toch behagen in. Vooral de heupen van die vreemde, nogal schimmige vrouw vonden we mooi; ze waren tussen het licht en het halfdonker zo nu en dan duidelijk te zien. Rondingen die pasten bij de bewegingen van haar gediensigheid, nee, van haar voorkomendheid, ja, van haar voorkomendheid. Vonden we die heupen mooi? In haar heupen ontwaarden we haar hele schoonheid. De hele vrouw, die hele

persoon daar, kon alleen maar net zo mooi zijn als die heupen. En de schoonheid van haar heupen straalde goedheid uit. In de rondingen van de heupen vielen schoonheid en goedheid samen. De heupen van de vreemde vrouw waren, hoewel niet speciaal elegant, de zetel van de goedheid.

Toen de eigenaar van de boot – na zijn van eerdere ontmoetingen trouwens bekende tijdelijke verdwijningen – zoals verwacht, maar toch onverwacht weer opdook en hij de vrouw tussen keuken en salon en tussen de tafeltjes de helpende hand bood, was de volgende onuitgesproken vraag: hij en een vrouw, hoe ging dat? Niemand, in elk geval niemand van ons – de mensen met wie hij omging sinds hij zich ver van zijn land en ook ver van de plek waar hij vroeger had gewoond, op de boot in de Morava had gevestigd – had hem ooit in gezelschap van een vrouw gezien. En als het al eens was voorgekomen, dan had hij onmiddellijk te verstaan gegeven dat hij met die vrouw niets, maar dan ook niets had. Ze was maar toevallig bij hem, om technische, economische of andere redenen, met haar vrouw-zijn had dat niets te maken. Hij leek het pijnlijk te vinden om te worden aangetroffen in gezelschap van een vrouw en demonstreerde dan nadrukkelijk hoe vreemd die ander hem was, hoe onverschillig ze hem liet. Ze was zomaar iemand – gewoon iemand anders. Hij schoof overdreven ver van haar vandaan, en als hij in onze aanwezigheid al iets tegen haar zei, dan deed hij dat op een heel zakelijke manier; en hij sprak haar even nadrukkelijk en permanent met u aan. En als we vertrokken, zorgde hij ervoor dat de vrouw al weg was of in elk geval tegelijk met ons verdween.

Sommigen van ons dachten dat hij bang was dat we er iets van zouden denken, dat hij, afgezien van zijn eventuele relatie met een vrouw, wilde voorkomen dat er ook maar iets over zijn persoon gedacht kon worden, dat hij wilde voorkomen dat wie dan ook zich een voorstelling van hem kon maken – dat er ooit weer een voorstelling van hem kon ontstaan. Anderen vonden dat hij bang was van vrouwen in het algemeen. ‘Hij knijpt hem echt voor ze!’

zei iemand, en iemand anders zei zelfs: ‘Hij vindt ze afgrijselijk. Vrouwen vervullen hem met diep afgrijzen.’ En speelde die angst, of dat afgrijzen of die weerzin niet ook letterlijk een rol in zijn boeken, zelfs al had hij zijn schrijverschap alweer een hele tijd geleden vaarwel gezegd en waren de gevoelens uit zijn vroege jaren wel zo’n beetje verjaard? En was, zoals wij anderen van horen zeggen wisten, zijn Europese rondreis van de afgelopen maanden niet op z’n minst mede bepaald geweest door zijn behoefte om te vluchten, om daadwerkelijk en vooral te vluchten voor een vrouw, een heel andere vlucht dan de vlucht die hem er ooit toe had bewogen te gaan schrijven?

Niet dat hij nu met de onbekende vrouw in de salon van de boot een paar vormde, maar ze leken op een bepaalde manier op elkaar ingespeeld, althans zolang ze voor de gasten zorgden, hen van eten en drinken voorzagen. Wij waren niet alleen zijn gasten, maar veeleer die van hen beiden. Blijkbaar hadden ze iets meegemaakt wat hen in elkaars armen had gedreven. Maar wat? Duidelijk was ook dat dat niet iets van een bepaald moment was geweest – niets kortstondigs. En als het al kortstondig was geweest, slechts voor een moment, dan in een andere vorm van tijd, een vorm waarin niet kortstondigheid en langdurigheid van kracht waren, maar iets anders. In dat eerste uur van de nacht op de boot, waarin vooral werd gegeten en gedronken en nog bijna niet werd gepraat, laat staan verteld, legden ze een grote saamhorigheid aan de dag. Het was bijna vanzelfsprekend dat de vreemde vrouw iets danserigs had, terwijl ze tegelijk heel bedaard overkwam als ze door de zwaaiendeur van de kombuis kwam en zich kriskras tussen de door elkaar staande tafeltjes heen en weer bewoog. Toch was het ook verwonderlijk dat de man bij haar hoorde, uitgerekend deze man, of hij zich nu voor, naast of achter haar bevond en als een soort danspartner met haar meedeed. Ze waren weliswaar totaal verschillend gekleed, hij nogal ‘westers’ (voor zover dat woord nog iets betekende) en zij met een vleugje ‘Balkan’, maar toch was te zien dat hun kleding op elkaar was afgestemd. Een vrouw en hij – elkaar vanzelfsprekend aanvullend – dat had niemand achter

hem gezocht. En nog minder hadden we gedacht dat hij, naar het nu leek, een vrouw een thuis kon bieden. En een enkeling bleef twijfelen, de hele nacht.

En wat kregen we te eten? Aangezien het voor een paaslam nog te vroeg was: wat anders dan meerval en snoek uit de Morava met daarbij salades die voornamelijk bestonden uit *kupus*, gemengd met komijn, en aardappels die waren gebakken in de gloed van het hout in de open haard, en vooraf was er zult, *piktija*, van vis en ook van hazen, met daarbij verse platte broden, en als dessert de kaas van de op de heuvels achter Porodin grazende schapen, besprenkeld met Montenegrijnse olijfolie, die zijn vroegere smaak van afgewerkte motorolie helemaal kwijt was en die op het etiket van de fles als *toscanissimo* werd bestempeld. En de wijnen die werden geschonken kwamen van de zuidelijke Morava-vlakten, uit Kruševac, Aleksinac en vooral uit Varvarin. Intussen waren die allang in Bourgondisch, Neder-Oostenrijks en Californisch bezit, maar hun oude namen hadden ze mogen behouden: Smaragd, Robijn, Onyx, Uitlaat, Markthal, Melancholija, Bruggenmost; zelfs de wijn die nog verder ten zuiden van de Morava, in het vroegere Kosovo Polje, werd verbouwd en over het algemeen 'bordeauxrijp' werd genoemd, heette nog altijd Merelveld. Alleen rakija, ooit de populairste regionale sterkedrank, bestond niet meer, althans niet als naam, maar het was ook niet de bedoeling die nacht sterkedrank te drinken.

Op een gegeven moment was de uitnodiger naar ons toe gekomen en had – ook hij had een tafeltje voor zichzelf – samen met ons de maaltijd genuttigd. De vreemde, vertrouwde schoonheid daarentegen bleef – een overblijfsel van de verder bijna verdwenen Balkanzeden – in de schemerige kombuis. Pas later kwam ze zwijgend afruimen. Wie opstond kon haar door het ronde raampje van de deur na gedane arbeid zwijgend achter in de keuken in de nis naast het fornuis zien zitten, op een krukje zonder leuning, roerloos, maar niet helemaal verstart, met haar handen stil in haar schoot. Onze gastheer stond echter vrijwel meteen na de maaltijd

op en begon door de salon te lopen. In de chaos van de tafeltjes was het nauwelijks mogelijk om rechttuit te lopen, zodat hij zich slingerend voortbewoog, eerst ongelijkmatig, later gelijkmatig, uiteindelijk in steeds dezelfde slingerbeweging heen en terug, heen en terug. Het was alsof hij nooit meer wilde stoppen met heen en weer lopen. Bovendien had hij eerst alle deuren en ramen van de salon opengezet, zodat wij, de anderen, het na verloop van tijd behoorlijk koud kregen.

Ook toen het vertrek naar zijn zin eindelijk voldoende was gelucht, bleef hij aanvankelijk lopen – alleen nu achteruit, achteruit stroomopwaarts, achteruit stroomafwaarts. Toen hij ten langen leste plaats leek te willen nemen, bleek er echter een veter losgeraakt, en nadat hij die had gestrikt, bleef hij nog een tijdlang lopen, achteruit heen en weer, alsof daartoe een dwingende noodzaak bestond. En de keer daarop zat hij al toen een blok hout in de open haard, nee, niet explodeerde, maar, hoewel nog niet helemaal droog, begon te sissen en te borrelen – geluiden die deden denken aan zacht gejammer of gehuil. En de derde keer zat hij niet alleen, maar ging hij zelfs al rechtop zitten, hij draaide zijn hoofd naar de nachtelijke horizon rondom en tegelijk naar zijn gasten en zuchtte diep – toen van iemand, nee, niet het mobieltje rinkelde, zelfs niet de maag knorde (hoe had dat ook gekund na zo'n maaltijd), maar alleen de adem hoorbaar was, heel, heel zacht, alsof hij alleen maar goed wilde gaan luisteren (wie weet was juist dat het beletsel?) – en wederom: zie boven. Blijkbaar was de heer des huizes – ook al was hij voorgoed gestopt met schrijven – toch niet genezen van zijn geluidsziekte? Was die intussen zelfs nog erger geworden en belette ze hem nu het spreken, zoals vroeger het schrijven van boeken? Kon het geringste, het onschuldigste geluid in zijn oren storend zijn, hem de mond snoeren, de keel dichtknijpen, zijn spreekadem doen stokken? En blokkeerde zelfs een geluid waar ieder ander iets opens, vriendelijks, ten opzichte van de spreker zonder meer innemends in gehoord zou hebben – een toon, de toon van onbaatzuchtige verwachting, op voorhand zelfs iets harmonieus – op hetzelfde moment zijn luchtwegen

om zich als een vreemd voorwerp in zijn luchtpijp te materialiseren? Toch had hij flinke oren, met een veelvuldig gedraaide, naar binnen als het ware tot concentrische verdedigingswallen versterkte schelp, die zo te zien was geschapen om te luisteren – echte luisterschelpen.

Het was het nachtelijke gevaar op de Morava dat de ex-schrijver er ten slotte toch toe bewoog te blijven zitten, te gaan praten, te gaan vertellen. Voorafgaand aan dat gevaar zou hij, zo is mijn indruk, zelfs ons adem-inhouden als een storend geluid hebben ervaren. Gevaar? Het kon zijn dat hij het zich alleen maar had verbeeld, of had hij soms tekenen gezien die er helemaal niet waren? Tekenen? Vanaf de Trans-Balkansnelweg zwaaide onverwacht een lichtbundel over de uiterwaarden aan de overkant van de rivier, een licht dat zo sterk was dat het nauwelijks afkomstig kon zijn van de vrachtwagens – die hier trouwens (de snelweg maakt daar geen bocht) allemaal rechtuit moesten rijden. En hier, aan onze oever, op het moment van dat licht, tussen de bomen en de struiken van de uiterwaarden, zagen we een vrouwelijke gedaante, die met lege handen een wapen op de boot leek te richten, met een mimiek die een serie onhoorbare schietgeluiden suggereerde. Gesuggereerd gevaar? Tekenen die dat niet waren? Hoe dan ook: dat was het volgens mij wat de voormalige schrijver eindelijk aan het praten bracht; dat maakte hem spraakzaam, anders gezegd: dat bracht het vertellen aan de praat. Was dat op de akkers werkelijk een reebok, die in woede ontstoken leek en tegelijk zo klaaglijk door de nacht blafte? De uil die nu riep, was dat een echte uil? (Het was een vreemde tijd als je het nodig vond om zoveel woorden vergezeld te doen gaan van ‘werkelijk’ en ‘echt’.) Hij deed of hij zowel het een als het ander niet hoorde, en hetzelfde gold voor de harde klap waarmee daarna in de keuken iets op de grond viel, het gepiep toen iemand van ons zijn stoel verschoof, het gehoest van een van de toehoorders, een hoest zoals die alleen kon worden veroorzaakt door de tabaksbladeren van de Balkan, ook al waren die allang opgerold in al die wereldwijde merken.

Toch was niet hij degene die begon met het verhaal van zijn zogenaamde rondreis, een verhaal dat de hele nacht duurde, steeds weer werd onderbroken, daarna op een andere plek van de rivier werd voortgezet en bij het aanbreken van de dag op een andere rivier – niet meer de Morava – werd beëindigd. De eerste zinnen van degene die destijds samen met hem op pad was gegaan, kwamen op uitnodiging van onze gastheer. ‘Zeg jij het maar. Begin jij maar.’ Nadat het begin was gemaakt, vulde de ex-schrijver het verhaal aan. Enkele zinnen spraken ze unisono, althans bijna. Als er al een onregelmatigheid opdook, dan nauwelijks in het verhaal zelf, maar eerder bij een of ander woord. Zulke schaarse onregelmatigheden, in de regel uitgesproken bijzaken, kleinigheden, onbeduidendheden, werden echter – dat moet gezegd – op een bijna fundamentalistische manier uitgevochten; van beide kanten als het ging om het verhaal; als het om afzonderlijke woorden ging door de gastheer, die zichzelf in dat opzicht ondanks het opgeven van zijn beroep vermoedelijk nog steeds beschouwde als een autoriteit die door niemand van ons in twijfel getrokken mocht worden.

Terwijl de eerste spreker nog met zijn inleidende zinnen bezig was, leek de ex-schrijver zo nu en dan een aantekening te maken, die zo te zien steeds maar uit één woord bestond. Voor het eerst sinds lang zagen we hem nu, haast gedachteloos, een pen tevoorschijn halen en iets opschrijven. Het gebeurde bijna zijns ondanks, want hij stak zijn schrijfgerei telkens onmiddellijk weer weg. Vond hij het zelfs pijnlijk om zo gezien te worden?

Het vertellen van de etappes of stadia van zijn rondreis ging de hele nacht als volgt: zijn successieve reisgenoten kregen van hem het teken om te beginnen, en hij? hij nam het verhaal over zodra zij de voorzet hadden gegeven. Zo nu en dan, bij een of twee passages, vooral wanneer hij zelf een actieve rol speelde, verzocht hij hun verder te vertellen, zodat de twee verschillende stemmen – als ze uit de verte te horen waren geweest – op zulke momenten en tijdens zulke overgangen een tweegesprek, een

dialogoog leken te vormen, een harmonieuze dialogoog die vermoedelijk heel goed bij zo'n riviernacht paste, maar die door de haarkloverijen van de belangrijkste spreker kon omslaan in iets onstuimigs, iets schrils, alsof twee mensen in woede waren ontstoken: schreeuwde daarginds op het schip iemand moord en brand? Konden daar ieder moment de eerste schoten vallen? Hoe konden al die stille klanken opeens zo woest worden weggevaagd door dat geblaf? (Dat echter telkens van zo korte duur was dat je van een afstand kon denken het niet goed gehoord te hebben – was daarginds alleen even het gekrijs van een scheepspapegaai te horen geweest?) En wat had je vanuit de verte nog meer kunnen horen? De hele nacht de klinkers van de oeverbomen in de wind, en van de verteller op de boot de medeklinkers als antwoord, als aanvulling. Klinkers van de bomen? In feite steeds alleen een a: a-a-a...

Sommige etappes of hoofdstukken van de rondreis werden door de gastheer zonder een tweede stem verteld. Daarbij ging het om de reizen dwars door Europa die hij alleen had gemaakt, vooral om zijn laatste reis voor onze bijeenkomst in de buurt van Porodin, tegelijk het uitgangs- en het eindpunt (punt?) van de reis. Op zulke momenten werd het verhaal niet één keer luidruchtig onderbroken. De stem van de alleenspreker werd niet alleen zachter en zachter, maar ook gelijkmatiger, en daarna zelfs volkomen gelijkmatig. Toch trilde zijn stem. Kon dat, zacht en trillend tegelijk? Ja, dat kon, een zacht, trillend, gelijkmatig verhaal, niet heftig maar toch bijna. En die trilling, was die het gevolg van wat hem alleen-onderweg was overkomen of van de diverse echte of vermeende bedreigingen van het moment? Of door allebei? Toch leek ons, zijn toehoorders, het huidige gevaar het grootst: als hij zijn gelijkmatigheid kwijtraakte, dan was het met hem en met ons gedaan, zoals met een colonne die via een brug van sneeuw en ijs een gletsjerspleet probeert over te steken waarbij de voorste man, al is het maar een seconde, zijn gewicht anders verplaatst. En in de loop van die nacht stak hij ons aan met zijn getril: wij, de trillende, stille toehoorders pasten ons aan